

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Siyasal Gelişmeler Işığında Qian Jin Prensesin Göktürk Kağanlarıyla Evlilikleri ve Heqin Politikası

Selma Başkan¹

*Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih
Orcid id: 0000-0002-1249-615X*

ÖZ

Heqin sözcük anlamı olarak akrabalık yoluyla barış anlamına gelmektedir. Heqin politikası ise devletlerarası ilişkileri düzenleyen temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Hunlardan sonra Göktürkler döneminde de uygulanan bu politika devletin Çin ile siyasetinde belirleyici rol üstlenmiş, ayrıca devletlerin iç siyaseti de önemli ölçüde politikanın uygulanışını etkilemiştir. Heqin politikası her iki devletin dış politikadaki gücünde, sosyo-kültürel, askeri ve iktisadi durumunda etkili olmuştur ayrıca gelin gönderilen prensesin özel konumu politikadan faydalanan tarafı bir nevi belirlemiş, prensesin tavrının devletlere etkisi kaçınılmaz olmuştur.

Bu çalışmaya konu olan Göktürk topraklarına heqin politikası doğrultusunda gelin gönderilen Prenses Qian Jin Çin tarihinde en hüzünlü yaşam hikâyesine sahip prenses olarak görülmektedir. Öyle ki Qian Jin Prenses güçlü Göktürk kağanının hatunu olmasının yanı sıra Çin topraklarında ailesi, devleti (Kuzey Zhou) yok edildiği için şu anki Sui Hanedanlığına muhalefet, intikam duygusuyla hareket eden bir Göktürk hatunudur. Çalışmada Qian Jin Prensesin trajik hayatı, Göktürk-Çin dış siyasetinde ne denli etkili olduğu ve sonuçları ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Qian Jin Prenses, Shetu Kağan, Göktürkler, Sui Hanedanlığı.

The Marriages of the Qian Jin Princess with the Gokturk Kagans and Heqin Policy in the Light of Political Developments

ABSTRACT

Heqin literally means peace through kinship. Heqin policy, on the other hand, is the main element that regulates interstate relations. This policy, which was applied during the Gokturks period after the Huns, played a decisive role in the state's policy with China, and also the internal politics of the states significantly affected the implementation of the policy. The Heqin policy has been effective in strength the foreign policy, socio-cultural, military and economic situation of both states, and the special position of the princess, who was sent to the bride, determined the party that benefited from the policy, and the effect of the princess's attitude on the states was inevitable.

Princess Qian Jin, who was sent to the Göktürk lands, which is the subject of this study, in line with the heqin policy, is seen as the princess with the most sad life story in Chinese history. So much so that the Qian Jin Princess, in addition to being the daughter of the powerful Göktürk Kagan, is a Göktürk woman who acts with a sense of revenge against the current Sui Dynasty because her family and state (Northern Zhou) were destroyed in the Chinese lands. In the study, the tragic life of the Qian Jin Princess, how effective she was in Gokturk-Chinese foreign policy and its results were discussed.

Keywords: Qian Jin Princess, Shetu Kagan, Gokturks, Sui Dynasty.

¹ Bu çalışma Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'nda 2023 yılında tamamlanmış olan "Heqin Politikası Kapsamında Göktürk-Çin İlişkileri (534-744)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ **Sorumlu Yazar:** Dr., Selma Başkan, baskan.selma@gmail.com, Phone: 05074233634

Giriş

Hanedan evlilikleri dünya tarihinin tüm coğrafyalarında devletlerarası ilişkilerin kurulması ve biçimlenmesinde sıkça başvurulan ve etkili bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Asya'da kurulan Türk devletleri de Çin ile ilişkilerinde bu politikaya sık sık başvurmuşlardır. Çin siyasetinin oldukça başarılı olduğu bu politika Çin siyasi literatüründe heqin (和親) (akrabalık yoluyla barış) olarak adlandırılır. Bu çalışmanın konusu Göktürk ve Çin ilişkilerinde önemli bir yere sahip olan heqin politikası çerçevesinde Göktürk Devletine gelin olarak giden, Göktürk topraklarında dört kağanla evlenen Qian Jin'in evlilikleri ve bu evliliklerin Göktürk ve Çin ilişkilerine olan etkileridir. Mesele dönemin politik gelişmeleri üzerinden bütünlüklü bir şekilde ele alınmıştır. Bu doğrultuda heqin politikası ve söz konusu olan politikanın devletlerarası ilişkiler açısından nasıl bir rol oynayabileceği Qian Jin prensesin evlilikleri üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

Temel kaynak olarak hanedanlıklarla ilgili bilgi içeren Resmi Hanedanlık Kayıtları XuJia Lu'nun 2004 yılında Shanghai'da basılmış olan 'Èrshísì Shǐ Quán Shì 二十四史全释(Açıklamalı Yirmi Dört Tarih)' Çin tarihini anlatan temel kaynaktan faydalanılmış, Tujue (突厥) olarak geçen Göktürklerle ilgili kişi ve olayların yer aldığı ilgili bölümler Türkçeye çevrilmiştir. Siyasi süreç ile ilgili Çince kaynakların yanı sıra Türkçe kaynaklardan da faydalanılmıştır.

İlk olarak heqin politikası ve amaçları açıklanmıştır. Ardından Qian Jin prensesin Tuobo Kağan ile olan ilk evliliği dönemin politik gelişmeleri ve heqin politikasının işlevleri temelinde incelenmiştir. Sonrasında Qian Jin'in İşbara Kağan ile olan ve çalkantılı politik süreçlerle gelişen evliliği analiz edilmiştir. Son olarak kısa süren iki evliliğine değinilerek prensesin ölümüyle sonuçlanan süreçler tarihi belgeler ışığında açıklanmıştır.

1. Heqin Politikasının Ortaya Çıkışı ve Amaçları

Heqin kelime anlamı "akrabalık yoluyla barış" anlamına gelmektedir. Hanedanların yabancı halklarla kullanmaya devam ettiği bir haraç niteliğinde olan imparatorluk ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Heqin terimi öncesinde aynı devletteki boylar arasında kullanılan bir terimken daha sonra Çin'in yabancı devletlerle ilişkisinde kullanılmaya başlanmıştır. Akrabalık yolu ile anlaşma anlamı ilk olarak Han-Hun arasında yapılan anlaşmada geçmiştir. Yabancı tebaanın imparatorluk mahkemesinde yıllık haraç ödemesi yerine, heqin anlaşmasında "kardeşçe" ilişkilerin siyasi ve sosyal eşitliğe dayanan bir ifade olarak kullanılmış ve bir Han prensesinin Hun lideri ile evlenmesini, Hunlara yıllık ödemeleri ve sınır pazarlarının açılmasını gerektirmiştir (Chin, 2010, s.311).

Heqin anlaşmaları her zaman devletlerarası ilişkilerde devletlerin kendi çıkarlarını gözetmenin yolu, bir nevi savunma tekniği, kimi zaman kazanç kimi zaman mecbur kalınan bir durum olmuştur. Yapılan evlilik anlaşmalarında siyasi desteğe ihtiyaç duyan taraf genelde teklifte bulunan taraf olduğu görülmüştür. "Akrabalık ilişkileri yoluyla barış" ilk olarak Hunlar ile Han hanedanlığı arasında M.Ö.199'da başlamış ve M.Ö. 135'e kadar devam ederek Hunların saldırganlığıyla ilişkili olarak tercih edilen bir strateji haline dönüşmüştür. Heqin politikasının etkisiz olduğu zamanlarda, ilk çözüm yolu olarak uygulandığında Han imparatoru saldırgan askeri stratejiler yerine daha barışçıl politika benimsemeye başlamıştır, ancak başarısız olduğunda yerini askeri stratejilere bırakmıştır (Kinney, 2014, s. 207). Heqin politikasının Hunların saldırganlığıyla ilgili Han hanedanlığı tarafından uygulandığına dair görüş genel bir kabul görmüştür. Ancak NurcanTürker, Çin yıllıklarından faydalandığı doktora tezinde bütün evliliklerin Çinliler tarafından talep edilmediğini, Hunların heqin politikasını genelde zayıf oldukları dönemde nefes alma politikası olarak benimsediğini kaydetmiştir. Dolayısıyla heqin politikasının

uygulanmasında Çin'in içinde bulunduğu durumun etkili olduğunu söylemek mümkündür. M.Ö.140 yılına kadar olan birinci dönemde Hunlar istedikleri zaman sınır ihlali yaparak anlaşmayı bozmuşlar, istedikleri zaman anlaşmayı yenilemek istediklerini belirtmişlerdir. Han tarafı ise sınır güvenliğini savaşmadan sağlamak için Hunlardan gelen bu teklifi kabul etmiştir (Türker, 2013,s. 153).

Batı Han Hanedanlığı ve Hunların aralarındaki barışı sağlayan bir politika olarak dikkat çekmiştir. Heqin politikası Çin hanedanlıkları tarafından azınlık uluslarla ilişkilerde başa çıkmak için kullanılmıştır. Yapılan evlilik anlaşması, temelde Çin hanedanı ile komşu devlet arasında karşılıklı ilişkilerini dengelemeyi ve kendi çıkarlarını korumayı amaçlayan barışçıl iletişimi ifade eder. İttifak, haraç, karşılıklı pazar dâhil olmak üzere siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda devlet büyükleri arasında yapılan evlilik anlaşmasıdır (唐代和□研究 (TangDai Heqin Yanjiu), 2023).

Han imparatorları çoğu zaman askeri açıdan zayıfken "barış ve akrabalık" (heqin) politikasını kullanarak göçebe yaşam süren Hun liderleri ile Han prenseslerini evlendirmiş ve başta ipek olmak üzere cömert hediyeler vermişlerdir (Fairbank ve Goldman, 2006, s.61).

Türk tarihçilerinden Onat da bu tür akrabalıkların M.Ö. 7. yüzyılda, hatta daha önceki dönemlerde kurulduğunu belirtmektedir. Nitekim söz konusu yüzyıl dolaylarında, Çin'deki feodal devlet başkanlarının, komşularına karşı güçlü olma isteğiyle yabancı prenseslerle evlilikler yaptıkları, bunun yanı sıra kendi kızlarını ve kız kardeşlerini de step kavimleri idarecilerine vermiş oldukları anlaşılmaktadır. Onat, bunun en önemli nedeninin, step kavimlerinin yardım ve desteğini sağlamak olduğunu kaydetmektedir (Onat, 1991, s. 68).

Heqin politikasını bütün hanedanlıklarda ne şekilde hangi amaçlarla uygulandığını araştıran tarihçi Cui Mingde, uygulanma amacına göre anlaşmaları yedi sınıfa ayırmıştır (Mingde, 2007, 6-11). Bu yedi madde anlaşmaların sınır güvenliği sağlamak, askeri ittifak, azınlık ulusları parçalamak, askeri yardım, ilişkileri güçlendirmek, ittifak sağlama ve siyasi ittifak amacıyla yapıldığını ortaya koymaktadır.

Cui Mingde'nin sınıflandırmasının Çin ile diğer devletlerle yapılan bütün heqin anlaşmalarını kapsadığı görülmektedir. Bu politikanın Göktürkler dönemindeki amaçları ise;

- sınır güvenliğini korumak için barış yolunu seçme,
- askeri ittifak amacıyla yapılan heqin anlaşması

— azınlık ulusları parçalayarak savaşmadan galip gelme olarak belirlenebilir.

Tarihte askeri ittifak amacıyla yapılan evlilikler genelde güçlenen devletlerin diğer güçlü devletle zayıfa karşı yaptığı evliliklerden oluşmaktadır. Göktürkler döneminde bu amaçla yapılan evliliğe örnek olarak Batı Wei Kuzey Zhou ve Doğu Wei Kuzey Qi'nin askeri birlik için yapılan evlilik anlaşması en iyi çözüm yolu olarak görülebilir.

Türkler ve Rouran, Batı Wei Kuzey Zhou ile Doğu Wei Kuzey Qi arasındaki mücadelede çok önemli bir rol oynamıştır. Böylelikle ortaya barış için rekabet çıkmıştır. Batı Wei Kuzey Zhou hanedanları heqin politikası için Göktürklerle ittifak yapmayı onaylarken, Doğu Wei Kuzey Qi ise heqin yoluyla Ruanruanlarla ittifak yapmayı kabul etmiştir (Mingde, 2007, s. 6-15). Göktürklerin bağımsızlık ilan edecek gücü kendisinde bulduğu sırada rakibine karşı Göktürklerle ittifak kurma fikrine Batı Wei Kuzey Zhou Devleti'nin sıcak bakması olağandır. Askeri ittifak amacıyla gelen evlilik talebini kabul etmişlerdir. Diğer taraftan Göktürklerin evlilik talebini küçümseyerek reddeden Ruanruanlar başka bir ittifak yoluna girmiştir. Devletlerin askeri menfaat doğrultusunda hareket etmesi heqin politikasını devam ettiren etkenlerden olmuştur.

Yapılan heqin anlaşması amaçları içinde en yaygın olanlardan biri de azınlık ulusları parçalamaktır. Göktürkler Döneminde de bu amaçla yapılan birçok evlilik karşımıza çıkmaktadır. Bu evlilikler Sui Wen Di, Yang Di, Tang Tai Zong dönemlerinde yapılan heqin anlaşmaları, Göktürk kağanlarını birbirine düşürme ve devleti yıkmak için içten bölme amacı taşımıştır. Sui Hanedanlığının ilk yıllarında Göktürk kağanları genellikle Prenses Qian Jin tarafından kışkırtılmıştır.

Azınlık ulusları parçalama amacı 597 yılında Çin'in Tuli Kağan ile Doulan Kağan arasındaki ilişki üzerinden planladığı heqin politikasında görülmüştür. Öyle ki batıdaki Tuli Kağan'a Prenses Anyi'nin gönderilmesi doğudaki Doulan Kağan'ı öfkelenmiştir, bunun üzerine Çin'e vergi ve haraçlarını kesmiş, Tuli Kağan'a asker göndermiştir. Böylelikle Çin imparatoru Sui Wen Di amacına ulaşmıştır (Liu, 2006, s. 84).

M.Ö.200 yılında başladığı genel kabul gören heqin politikasının farklı devletlerle, farklı amaçlar doğrultusunda, hemen her hanedanlık döneminde uygulandığı da görülmektedir. Bununla ilgili olarak Tarihçi Cui Mingde, M.Ö.200 - M.S. 1906 yılına kadar gerçekleştirilen evlilikleri saptamış ve toplam 428 evlilik kaydetmiştir. 545-740 yılları arasında 62 evlilik yapılmıştır (Mingde, 2007, 555). Bunların 17 tanesi Göktürklerle Çin arasında yapılan evliliklerdir, yapılan evliliklerden Göktürk topraklarına gelin giden Qian Jin Prensesin evliliği içlerinde kendi hayatına, Göktürk Devletine etkilerinden dolayı en dikkat çekici olanıdır.

2. Politik Gelişmeler Işığında Qian Jin Prensesin (千金公主 Qian Jin Gongzhu) Tuobo Kağanla (Tuobo Kehan 佗钵可汗) Evliliği

Qian Jin Prensesin Tuobo Kağanla olan ilk evliliği Göktürk Devletinin kuruluşundan itibaren heqin politikası çerçevesinde Çin ile yapılan üçüncü evliliktir. Bu evlilik Mukan Kağan döneminden sonra sınırlarının ve gücünün zirvede olduğu Göktürk Devletinin tahtına geçen Tuobo Kağan tarafından talep edilmiştir.

Mukan Kağan'ın vefatı sonrasında devam eden heqin politikası karşılığında Çin Göktürlere her sene yüz bin top ipek kumaş hediye vermiştir. Bu evlilik sayesinde Başkentte yaşayan Türkler en güzel şekilde ağırlandılar. Sayısı kimi zaman bine kadar yaklaşan Türkler ipek elbiseler giyer, etle beslenirdi. Dolayısıyla Göktürkler açısından heqin oldukça avantajlı bir anlaşma yolu olarak işlev görmekteydi, Zhoularla çatışma içinde olduğu Qi sülalesi Göktürklerin desteğini almak için mücadele içerisindeydi. Hatta o dönemde Qi sülalesi Göktürklerin saldırıları ve yağmalarından korktuğu için onlara ödeme yapmak adına hazinelerini boşaltıyordu. Tuobo Kağan, Çin karşısında kardeşinden süregelen bu güçlü devletle ilgili "Sadece güneyde iki çocuk; yani Kuzey Zhou ve Kuzey Qi bize itaat ettiği sürece yoksulluktan korkmamıza gerek yok." diyerek mutluluktan aşırı derecede övünmüş ve yakın çevresine "benim güneydeki iki vefakâr oğlum niye sebepsiz yere kavga ediyorlar?" diye sorarak Çin üzerinde olan hâkimiyetini dile getirmiştir (Xu, 2004, s. 649). Tuobo Kağan hızla büyüyen ve genişleyen Göktürk Devletinde yeni bir teşkilatlanmaya gitti. Ağabeyi olan devletin ikinci kağanı Keluo'nun oğlu Shetu'yu¹ devletin doğu tarafına, küçük kardeşi Jotan'ın oğlu Börü'yü batı tarafına tayin etti (Kafesoğlu, 1998, s. 97). Bunların hepsinin unvanı küçük kağan idi ve Tuobo Kağan'a bağlıydılar (Taşağıl, 2014, s. 34).

¹ Shètú (摄图) Türkçe kaynaklarda geçen İşbara Kağandır, Çin yıllıklarında Sui yıllığında 84. Göktürkler bölümünde Shābōlüè (沙鉢略) ismiyle geçmektedir; 581 yılında kağan ilan edildikten sonra Shābōlüè ismine yer verilmektedir; 51. bölüm Zhangsun Sheng biyografisinde ise Shetu olarak geçmektedir. Çalışma süresince Çince kaynaklarda ismi ne şekilde geçtiyse çevirilerde o şekilde kullanılmıştır.

Mukan Kağan hayattayken Zhoulara verdiği kızı Ashina'nın evlilik anlaşması söz konusudur. Ancak devamında Tuobo Kağan Qi ile de iyi ilişkiler kurmak üzere harekete geçmiştir. Wuping üçüncü yılda (572 yılında) Göktürkler elçilerini gönderdiler ve haraçlarını sundular. Böylelikle 573 yılında Kuzey Qilere ittifak yapmak amacıyla evlilik teklifinde bulunmak üzere bir heyet gönderdi (Liu, 2006, s. 35). Tuobo Kağan, ağabeyinden sonra devletin yönetimini ikiye ayırmanın yanı sıra daha önce Zhouları desteklemekte olan devletin adına artık Qilerin yanında yer almayı tercih etmiştir. Aralarındaki güç dengesini devam ettirmek için bu politikayı uygulamış ve güçlü olanın zayıf tarafa hükmedecek şekilde güçlenmesini istemiştir. Çünkü Çin topraklarındaki iki hanedan da -Zhou ve Qi- Tuobo Kağan'ı yanlarına çekerek diğeri karşısında güçlü konumda olmayı arzu etmektedir. Çin bu süreçte kendi içerisinde mücadele içinde olduğu son yıllarını yaşamaktadır. Çin'de her iki taraf da güçlenmek için Göktürklerle ittifak kurmak istemiştir; böylelikle Göktürkler bu durumu fırsat bilerek gücüne güç katmaktadır. Yuwen ise sonrasında Göktürlere sığınmıştır. Çin'e evlilik talebini bildiren Tuobo Kağan'ın amacı güçlü olan tarafın desteğini yanında hissetmektir öyle ki artık Qilerin yeniden toparlanamayacağını anlamış, bu nedenle tarafını yeniden Zhoulara yöneltmiştir. Tuobo Kağan Çin'in bu rekabetçi tavrı karşısında dengeli bir siyaset izlemiştir. Ancak Çin'deki gelişmeler, yeni kurulan bir hanedanlık olan Suilerin Zhou hanedanlığını yıkmaları ve hanedan üyelerinin önemli bir kısmının öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. Öldürülenler arasında Qian Jin Prensesin babası, kardeşleri ve diğer aile üyeleri de mevcuttur. Qian Jin'in Tuobo Kağan ile olan evliliği bu koşullar içinde gerçekleşmiştir. Bu süreçte yaşananlar yıllıklar üzerinden aşağıda verilmektedir.

Zhou yıllığında yer alan bilgiye göre: “Daxiang saltanat devresinin ilk yılında 579 yılında Tuobo, tekrar akrabalık yoluyla evlilik anlaşması yapmak istemiştir. İmparator ona Zhao Prensi Zhao'nun kızı Qian Jin Prensesi vermeye karar kılmış ve bu arada ondan Gao Shaoyi'yi¹ saraya geri getirmesini istemiştir. Tuobo emre itaat etmemiş ayrıca Bing bölgesini (Bing-zhou) işgal etmiştir. Daxiang saltanat devresinin ikinci yılında 580 yılında kağan ilk defa prenses için elçilerle hediye göndermiştir, prensesi karşılamıştır (Xu, 2004, s. 649)”

Bu talebe karşılık heqin ile gelin gönderilen prenses Qian Jin (?- 593) Zhao Wang Yuwen Zhao'nun² (赵王宇文招) kızıdır. Yuwen Zhao, Kuzey Zhou Wen Di'nin (文帝) altıncı oğludur. Jiande beşinci yılı 577 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı, Kuzey Qi Hanedanlığına son vermiştir. Yuwen ise Zhouların son döneminde Yang Jian'e suikast düzenlemiştir (Mingde, 2007, s. 164). Sui Hanedanlığı kurulmadan önce Daxiang ikinci yılı 580 yılında Sui imparatoru Wen Di (Yang Jian) Zhou Devletini ele geçirmek istediği zaman, Yuwen Zhao gizlice onu öldürmek için plan yapmış, bu nedenle kendi evine davet ederek ziyafet vermiştir. Yuwen Zhao, kavunları kesmek için bir kılıç kullanarak onları yemesi için birkaç kez Sui İmparatoru Wen'e vermiştir. Ancak Sui İmparatoru Wen'in hiç şüphesi yoktur. Şuan Zhou durumun değiştiğini fark etmiş ve elinde bıçak sapıyla içeri girmiştir. Yuwen Zhao, Yuan Zhou'yu içmeye ikna etmek için büyük bir şarap kadehi kullanmış, Yuan Wei'ye içecek almak için mutfığa gitmesini emretmiştir. Yuan Zhou bunu

¹ Gao Shaoyi (高绍义), Çin hanedanının Kuzey Qi imparatorluk prensiydi ve Kuzey Qi topraklarının neredeyse tamamını ele geçirmiştir. Kuzey Zhou ordusu ilerlerken Gao Shaoyi yenilmiş ve Göktürlere sığınmıştır. Göktürklerin koruması altında uzun yıllar kaldıktan sonra 580 yılında Kuzey Zhou ile bir barış anlaşması yapılarak Kuzey Zhou'ya teslim edilmiş ve sürgüne gönderilmiştir (Zhang, 1992, s. 125).

² Yuwenzhao (? - 580) Xianbei kökenlidir. Kuzey Zhou, Xianbeiler tarafından kurulmasına rağmen yaşamları, kültürleri Çinliler gibidir (Shui, 1995, s. 140).

görmezden gelmiştir. Sui İmparatoru Wen, Yuwen ve diğerleri birlikte oturmuş ve çok geçmeden ayrılmışlardır. Daha sonra, bir şeyler fark edildiğinde Sui İmparatoru Wen, Yuwen'i bir isyan için suçlamıştır. O yılın sonbaharında, Sui İmparatoru Wen Yuwen Zhao, oğlu, küçük kardeşlerini ve diğerlerini idam etmiştir (Xu, 2004, s. 154).

Bu olaylar esnasında Kuzey Zhou güçlendi ve 574 ile 577 arasında Kuzey Qi topraklarını fethedebildi. 577 yılında Kuzey Qileri mağlup ederek 534 yılından beri Kuzey Çin'i ilk defa tek devlet hâkimiyetine geçirmişti. Wen Di (Yang Jian 581-604) iktidarı ele geçirerek Sui Hanedanlığını kurdu, Kuzey Zhou atalarından Wu Di'nin (Yuwen Yong 560-578) birleşme eğilimini harekete geçirdi (Xiong, 2006, s. 197). Yang Jian ise eskiden bir Kuzey Zhou komutanıdır, ardında cinayetlerle dolu bir dönemi sonlandırarak 579 yılında tahta kukla imparator bırakarak sonrasında 581 yılında kendisi tahtı devralmış ve Sui Hanedanlığını kurmuştur (Yolaç, 2020, s. 129). İmparator Wen Di, üç yüz altmış yıl karışıklık ve yabancı hâkimiyetinden sonra Çin'i yeniden birleştirmiştir. Vicdanlı bir hükümdar olan Wen Di çok çalışmış, tutumlu şekilde yaşamış ve istikrarlı refah bir şehir inşa etmiştir (Tang, 2017, s. 130). Tuobo Kağan işte bu dönemde Wen Di'ye heqin teklifi ile gitmiş, Wen Di, Zhou soyundan gelen bir prenses olan Qian Jin'i Tuobo Kağanla evlendirmek üzere Göktürlere göndermiştir. Burada bahsedilmesi gereken en önemli şahıslardan birisi Zhang Sunsheng'dir. Prensес Qian Jin ile gelen uzaktakilerle samimi ilişkiler kurulmasını ve yakındakilere saldırılmasını savunan politikacı Zhangsun Sheng, Qian Jin ile Göktürk topraklarına gittikten sonra Göktürk Devletine ilişkin bilgileri Wen Di'ye aktarmıştır. İmparator söz konusu bilgiler doğrultusunda meydan okuyan, saldırgan dış politikasını terk etmiş, Çin Seddi'ni onartmış, yeni savunma setleri kurmuş ve garnizonlarını güçlendirmiştir (Xiong, 2006, s.209). Zhangsun Sheng'in Göktürk topraklarına gelişiyile yapılan bu evlilik anlaşmasından faydalanan taraf Tuobo Kağan gibi görünse de esasında Sui Hanedanlığı olmuştur. Yapılan bu evlilikte Prensес Qian Jin'in evlilik süresince casus olarak Çin'e yardımcı olması söz konusu olmamış ancak heyetle birlikte gelen politikacı Zhangsun Sheng, Göktürk kağanları arasındaki iktidar mücadelesinden faydalanarak devleti adına tüm gerekli bilgileri edinmiştir.

Tuobo Kağan dış siyaset açısından güçlü ve dengeli bir politika izlerken aynı durumu iç siyaset için söylemek mümkün görünmemektedir. Tuobo Kağan'ın Budizm'i benimsemesiyle birçok konuda halk ile arasında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu süreçte halk tarafından iç siyasette hoş karşılanmayacak bir duruma sebebiyet verecek Tuobo Kağan ile oğlu arasında bir konuşma geçmiştir. Ölmeden önce hastalığı sırasında oğlu Anluo'ya: "Baba oğul arasındaki yakınlığı geçecek yakınlık olmadığını duydum. Büyük erkek kardeşim (ağabeyim) kendi oğluna yakın değildi, bu toprakları bana verdi. Ben öldükten sonra sen Daluobian'e karşı egemenliğinden vazgeçmelisin."¹ diyerek bu husustaki düşüncelerini açıklamıştır. Göktürklerin sürekli kuzey sınırını işgal eden etkileyici kağanı Tuobo Kağan 581 yılında vefat etmiştir. Göktürkler, Zhou ve Qi Devletini rahatsız etmeye devam etmiştir ancak siyasi anlamda iki görüşe ayrılımlarıyla ortaya çıkan sorunlardan dolayı geçici olarak saldırılarını durdurmuşlardır (Wallech, 2016, s. 131). Ancak yine bu yıllarda Qi ve Zhou hanedanları yıkılmış ve yerlerini Sui hanedanlığına

¹ Çin kaynaklarında: 'Zài wèi shí nián, dé bìng jiāng yào sǐ shí, duì tā ér zǐ ānlúo shuō: 'wǒ tīng shuō qīnjīn méi yǒu chāoguò fùzǐ de wǒgē ge bùqīnjīntā de érzi, bǎ zhè piàn tǔdì jiāo gěi le wǒ. Wǒ sǐ hòu nǐ yīng dāngràng wèi gēi Dàluóbìan. (在位十年, 得病将要死时, 对他儿子菴羅说: '我听说亲近没有超过父子的. 我哥哥不亲近她的儿子, 把这片土地交给了我. 我死后, 你应当让位给大暹便.)' orijinali bu şekilde geçen sözler farklı şekillerde tercüme edilmiştir (Xu, 2004, s. 1685). Bu konunun Türkçe kaynaklarda bahsi şu şekildedir: 'Ben duydum ki akrabalarım da kağanlık babadan oğula geçmedi. Ağabeyim kendi oğlunu seçmedi, beni kağan seçti. Ben öldüğümde ise senin Daluobian'e karşı çekilmen lazım (Koçak, 2011, s. 113).' Tuobo ölmeden önce oğlu Anluo'ya: 'Baba oğul arasındakinden daha yakın bir akrabalık bağı olmadığını duydum, fakat büyük erkek kardeşimin (ağabeyimin) kendi oğluna (Daluobian) bırakacak bir şeyi yoktu ve ülkeyi bana emanet etti. Ben öldükten sonra Daluobian'e dikkat et, ayırma!' dedi (Liu, 2006, s. 65-66).

bırakmıştır. Tuobo Kağan, Çin'e karşı güçlenen I. Göktürk Devletinin son kağanı olmuştur, öyle ki ölümünden önce aldığı kararın bedelini I. Göktürk Devleti ağır ödemiştir, çünkü bu karar devletin fikir ayrılığına düşmesine ve içten sarsılmasına neden olmuştur.

Göktürklerde kağan iktidara geldiği zaman kendi kağanı soyundan kaynaklanabilecek rakiplerine karşı da sürekli olarak tetikte olmak zorundadır. Bu konuda I. Göktürklerde yaşanan bir durum öğretici olmuştur. Bumin Kağan'ın ölümünden sonra sırayla üç oğlu fikir birliği ile yönetime geçmiştir. Bu üç kağanın her birinin oğlu kurultaydadır. Fakat Bumin Kağan'ın üçüncü oğlu Tuobo'nun ölümü ile Bumin'in torunları arasında iktidar mücadelesi ortaya çıkmıştır. Tuobo kendi oğlu Anluo'yu varis olarak tayin etmiş fakat kuzeni İşbara Kağan beyan edilmiştir. Batı Göktürkler Anluo ve İşbara'nın kağanlığına karşı çıkmaları nedeniyle Göktürk liderleri içten gelen tehditlere karşı destek aramak zorunda kalmıştır (Skaff, 2012, s. 79). Öyle ki Tuobo Kağan, babası Mugan Kağan'ın yerine geçmek isteyen oğlu Anluoyerine ağabeyinin dahi uygun görmeyip kendisini seçmesine (Tuobo Kağan) rağmen kendisi tahta Daluobian'ın geçmesini vasiyet etmiştir; bu durumda tahtın en büyük kardeş olan İşbara'nın oğluna geçmesini talep eden geleneksel miras sistemine aykırı davranmıştır. Kurultay, Tuobo Kağan'ın vasiyetinin geçerliliğini reddetmiş ve İşbara'yı kağan olarak atamıştır. Çok geçmeden dört rakip (Anluo, Shetu, Daluobian, Tardu), kağan unvanı talep etmiştir. Göktürklerde kağan oğulları arasındaki iktidar mücadeleleri, taht kavgaları Çin hanedanları için zafere zemin hazırlamıştır. Doğudan gelip bu vasiyeti yerine getirmek isteyen devlet adamlarına karşı çıkan Shetu ile Daluobian arasında ileride yaşanacak taht mücadeleleri Çinliler için önemli bir fırsat olacaktır.

Göktürklerin içinde yaşadığı fikir ayrılığı dış siyasette kullanılmaya müsait bir vaziyet almış ve bu durum Göktürkler için bölünme tehlikesini yaratmıştır. Devlette geleneklere aykırı verilen vasiyet kararı devleti kuran Bumin'in torunlarını bir araya getirmemiş, aksine kağanın geleneklere aykırı olan vasiyeti kurultayın da kararı ile yok sayılmıştır.

3. Qian Jin'in İntikamı ve İşbara Kağan ile Evliliğinin Politik Süreçlere Etkisi

Tüm bu gelişmeler içinde Tuobo Kağan'ın evliliğinden iki yıl sonra vefatı sonrasında Qian Jin prenses İşbara Kağan ile evlendirilmiştir. Bu süreçte gelişen olaylar ve Qian Jin Prensesin ikinci eşi İşbaya Kağan ile evliliği ise Çin yıllığında şu şekilde geçmektedir: “Tuobo Kağan vefat ettikten sonra tahta devlet adamları, Tuobo'nun kuzeni olan Shetu'yu başkentte karşılayarak Yilijulu Şad Moheshiboluo Kağan (Yīlījūlú ShèMòhèshībōluó Kèhán 伊利俱□□莫何始波□可汗) unvanıyla kağan ilan ettiler, ayrıca adı Shabolüe (沙□略) idi. (581) Shabolüe tahta geçtiği sırada Çin'i tek çatı altında toplayan Gaozu (Sui Wen Di) Çin tahtında bulunmaktaydı. Shabolüe'nin karısı Yuwen ailesinin Qian Jin Prenses adlı kızıydı. Soyu yok edildiği için çok mutsuzdu. Bu yüzden de sürekli Suilerin intikamını alma duygularıyla doluydu. Kağana her gün bu durumdan bahsedirdi, bu nedenle Shabolüe dört yüz bin okçudan oluşan ordusunu toplayarak Çin topraklarına saldırmıştır. Bu duruma sinirlenen imparator: “Geçmişte Kuzey Wei hanedanı yönetimi zayıftı, bu nedenle felaketler ve savaşlar artarda olmuştu. Kuzey Zhou ile Kuzey Qiler yarış halindeydiler, Çin'i aralarında böldüler. Bu sırada Göktürkler her iki devletle aynı anda iletişim kurdu. O tarihlerde Kuzey Zhoular, Doğu yüzünden (Kuzey Qi) huzursuzdu ve Kuzey Qilerin Göktürklerle daha samimi olmasından endişe duyuyordu. Diğer taraftan Kuzey Qilerin de Batı (Kuzey Zhou yüzünden) ile sıkıntıları vardı ve Kuzey Zhoularla Göktürklerin dost olmasından endişe duyuyorlardı. Sonuçta devletlerinin güvenliği Göktürklerin niyetine, tavrına bağlıydı. Bu yüzden devletlerin hepsinin sıkıntısı kendilerine yönelik olan Göktürk tehdidini azaltmaktı, bu yüzden halkın bütün varını yoğunu Göktürklerle iyi iletişimde olmak için harcadılar, değerli bütün eşyalarını çöllere

attılar. Göktürkler gerçekten Çin'i rahatsız ediyor, sınırı yağmalayıp duruyorlardı, siviller ve devlet memurlarının Göktürkler tarafından öldürülmediği bir zaman yoktu.” diyerek Göktürklerin o zamana kadar tutum ve davranışlarına sitem etmiştir. Bu sırada Prenses Qian Jin imparatora bir mektup göndererek kendisini kızı gibi görmesini rica etmiştir. Shabolüe de daha sonra elçi ile mektup göndererek: “Ejderha yılının (584) dokuzuncu ayının onun gününde büyük Göktürk Devleti'nden göğün kutsal oğlu Yiliju Şad Mohe Shiboluo Kağan'dan (伊利俱□□莫何始波□可汗 Yili ju lu she mo he Shiboluo kehan) büyük Suilerin imparatoruna mektubu gönderir: Elçi Kaifu Xu Pinghe (开府徐平和) ile sözlerinizi bana ilettiler. İmparator karımın babasıdır, dolayısıyla kayınpederimdir, kızın babası olduğu için oğul sayılırım. İki devlet birbirinden uzak da olsa duygularımız aynıdır. Akrabalık bağlarımız şimdi daha da güçlendi, oğul oğul torun torun on bin nesil kesilmeden sonsuza kadar devam ettirelim. Gökyüzü şahit olsun ki sözümü asla bozmayacağım. Ülkemdeki bütün koyunlar, atlar imparatorun sürüsü, oradaki ipekler de benim diyebiliriz, aramızda hala bir fark mı vardır?” diyerek imparatora cevap terakki etmiştir.

İmparator Gaozu ise şöyle yanıt vermiştir: “Büyük Suilerin gökyüzünün oğlu bu yazıyı Göktürklerin büyük kağanı Yilijü Şad Mohe Shiboluo Kağan'a bu yazıyı gönderir: mektubu teslim aldıktan sonra fazlasıyla iyi niyette olduğunuzu anladım. Shabolüe'nin üvey babasıysam ben de bugün onu diğer oğullarımdan farklı görmüyorum. Akrabalar arasında derin bir sevgi olduğundan her zamanki elçi dışında kızım ve Shabolüe'yi görmesi için yüksek rütbeli Yü Qingze'yi (虞□□) gönderiyorum (Xu, 2004, 1685-1691).” Doğunun kağanı ile imparator arasında ilişki bu şekilde ilerlerken 582-584 yılları arasında çok sert bir karakter olan batının yabgusu Dianjue, doğunun yeni egemenliğinden ayrıldı ve kendisi kağan unvanını aldı. Güçlü Sui Hanedanının Orta Asya konusunda hanedanlığının büyük siyasetini sürdürdüğü Çin, iki kişilik Türk gücünü kıran bu isyanda Tardu'yu (Dianjue) cesaretlendirdi. Bundan sonra, Doğu ve Batı Göktürk bir daha asla bir araya gelmeyecek ve gerçekten de aralarındaki ilişki düşmanca kalacaktı (Grousset, 1970, s. 88). Wen Di kendi gücünü birleştirdiği dönemde Göktürkler beş kağan tarafından bölünüyordu. Wen Di “uzak devletlerle arkadaş olmak ve yakınlardaki kişilere saldırmak” politikasını amaç edindi (Xiong, 2006, s. 209).

Daluobian, Dianjue'nin yanında doğudaki yeni hakan ile mücadeleye giriştiği sırada, Shetu da o tarihlerde, Zhouların yerine gelen Sui hanedanından kendi ailesinin intikamını almak isteyen karısı Zhou prensesinin telkinlerine kapılarak Çin'e kuvvet sevk ediyordu. Sui imparatoru Wen Di de eskiden beri Çin şehirlerinde ticaretle uğraşan ve dostluk ilişkileri çerçevesinde imtiyazlara sahip olan on bin kadar Türk'ü Çin'den uzaklaştırıyordu. Wen Di, Dianjue'ye altun kurt başlı bir sancak göndererek onu Göktürk hakanı olarak tanıdığını bildirdi (Kafesoğlu, 1998, s. 99).

Kuzey Çin rejimine göre: “Geçmişteki Zhou-Qi rekabeti Çin düzenini bozdu, Göktürkler her iki devlet ile de iletişimde kaldı. Qiler batısında Zhouların Göktürklerle yakın bağ kurmasından korkarken; Zhoular doğu tarafında Qilerin Göktürklerle sıkı dostluğundan endişeliydi.” Bu düşünceler ışığında, Wen Di, Göktürkler ile ilgili meydan okuyan ve saldırgan stratejisini değiştirdi. En zorlu meydan okuma bütün Göktürklerin kağanı Shiboluo'dan gelmişti. Karşılıklı düşmanlığın önemli sebeplerinden birisi Sui Hanedanlığının kuruluşuydu, çünkü hanedanlık gücü elde edilirken Wen Di, Kuzey Zhouların kraliyet ailesi Yuwen'i yok etmişti (Xiong, 2006, s. 209). Çin için Göktürk topraklarındaki ayrılık fırsat olmuştur. Tahta geçemeyince kuzeye çekilen Daluobian, Dianjue'nin doğudaki Shetu Kağan'a karşı tavır alıp Çin'e yönelmesiyle kendisi de

Dianjue'nin yanında yer almıştır. Çin'den gelen kurt başlı sancağı kabul ederek devletin doğu tarafını tamamen hiçe sayan Dianjue ise iktidar hırsıyla Çin ile ittifak kurma yolunda Kaihuang 2. yılında (582) adım atmış bulunuyordu. Böylelikle Göktürk Devletini ikiye bölen olay gerçekleşmiş oldu. Artık I. Göktürk Devleti sona ererek Doğu ve Batı Göktürk olarak ikiye bölünmüştür.

Bu parçalanma keyfiyeti Göktürk kavimlerinin bir kül olarak kuvvetten düşmelerine, ayrı Göktürk kağanları arasında arkası kesilmeyen mücadelelere, kanlı savaflara yol açmakla, Türk tarihinde önemli olaylardan birini teşkil etmektedir. Göktürk Devleti bütünlüğünü muhafaza ettiği takdirde yalnız Asya değil, belki de dünya tarihinin büsbütün başka bir şekilde gelişmesi mümkün kılacağı kuvvetle muhtemeldir (Kurat, 2002, s. 85).

Shiboluo'nun tahta çıkışı ve Sui imparatoru Gaozu'nun Shiboluo'ya karşı farklı davranışı kuzeydeki azınlık ulusları rahatsız etmektedir. O süreçte Yíngzhōu (□州) valisi Gāo Bǎoníng (高宝宁) isyanı üzerine Shiboluo da onunla birlikte hareket etmeye başladı, ikisi birlikte Lín Yúzhèn (□渝□) şehrine saldırdılar. İmparator bunun üzerine Göktürklerin saldırılarına karşı savunma amacıyla sınırdaki bütün bölgelerin sığınaklarının onarılması, Çin Seddi'nin yükseltilmesi için emir verdi; aynı zamanda yetenekli generallere Yōuzhōu (幽州) ve Bìngzhōu (并州) bölgelerine gidip savunmalarını emretti. Shiboluo'nun karısı Yuwen soyunun kızı Qian Jin olduğu için ailesinin yok olmasından dolayı sık sık intikam duygusuyla kağana her gün durumu anlatır. Bu nedenle Shiboluo Kağandört yüz bin kadar askeriyle Çin'e saldırı için harekete geçti (Xu, 2004, s. 1685-1686). İmparator aldığı tedbirlere rağmen Göktürk hücumlarını engelleyememiştir. Göktürk ordusuyla savaşmaya cesaret edememiş, Çin generalleri kaçarken bu sırada Tardu Göktürk ordularına ihanet etmiştir ve birliklerini alarak ülkesine dönmüştür (Taşağıl, 2019, s. 126).

Çin'de yaşanan yenilgilerin üzerine imparator Sui Wen Di, ordusuna moral vermek amacıyla Kaihuang 3. yılında (583) uzun bir ferman hazırlamıştır. Bu fermanla imparator: 'Karşı taraf (Göktürklerin) liderleri toplamda beş kişi¹ ve bu ağabey kardeşlerin arasında devleti yönetmek için birbirleriyle tartışmaktalar, baba oğul, amca yeğen arasında güvensizlik var ve dışarıdan hep bir görünmelerine rağmen aslında kendi içlerinde birbirlerine karşı kavgave plan içerisindedir. Ayrıca kuşaktan kuşağa hep zalimce adımlar attilar ve aile gelenekleri acımasızdır. Doğu'da yaşayan kavimlerinin (Dong Yi) her birinin Göktüklere karşı kalpleri tamamen nefret ve düşmanlıkla gizli; Batı'daki (Xi Rong)² her

¹ Bahsedilen kişiler Keluo Kağan'ın oğlu devletin kağanı olan Shetu Kağan, babası İstemi Kağan'dan sonra batı yabgusu olarak yerine geçen ancak bununla yetinmeyip ikilik yaratarak tüm devletin başına geçmek isteyen Dianjue, Chuluohou'nun oğlu Rangan, Chulohou ve ikinci kağan olarak seçilen Tuobo Kağan'ın oğlu Abo Kağan'dır.

² Liu, 'Dōngyí 东夷', 'Xīróng 西戎' kelimesini "Doğu Barbarları" ve "Batı Barbarları" olarak ifade etmiştir; ancak o dönem de daha çok 'hú 胡' imi verilen bu terim genelde "barbarlar, kuzeydeki yabancılar" anlamını vermekte ve kuzeydeki göçebeler için kullanılmaktaydı. Ancak bu dönemde çoğunlukla Soğdlar için kullanılmıştır (□夷 (Dong Yi), 2023). Dong Yi, Çin'in orta ovalarının doğusundaki eski uygarlıkların ortak isimleridir ve Sarı Irmak'ın alt kısımlarında yaşayanlara denilirdi. XiRong, Çin'in kuzeybatısında yaşayan azınlık devletleri için kullanılırdı (西戎 (Xī Róng), 2023). Zhoular kuzeybatıdan gelerek burayı işgal ettiklerinde Shangların kendileri için kullandıkları (yi 夷 ve ren 人) "diğerleri" ve "öteki" anlamlarında kullanmışlardır. İm daha sonra "大" da ve "弓" gong'dan oluşan bir yazıma dönüşmüştür. "夷 yi doğulu insandır." Gürhan Kirilen, Göktüklere Kalan Miras, (İstanbul: Ötüken Tarih Araştırmaları, 2021), 56. Kirilen "rong" kelimesi ile ilgili ise "savaşçı" anlamıyla Çin beyliklerinin batısında yaşayan ve Tibet halkının ataları sayılan kavimler için özel olarak kullanılmaya başlandığını daha sonra "yabancı" anlamını kazandığını belirtmiştir (Kirilen, 2012, s. 85).

bir boyun liderinin de Göktürlere karşı çok eskiye dayanan düşmanlıkları vardır.' diyerek ordusuna düşündükleri gibi birlik içinde hareket eden Göktürk kağanları olmadığını ifade etmiştir (Xu, 2004, s. 1687).Bu içten bölünme aşığıdaki satırlardan da anlaşılmaktadır.

Shetu Kağan, Abo Kağan'ın da kağanlıktan kopmasını istemiyordu, onun kendisinden ayrıldığını öğrenmesi üzerine beklenmedik bir anda kuzey baş karargâhına saldırarak Abo'nun bütün adamlarını esir aldı, annesini de öldürdü. Abo döndüğünde evi, yurdu kalmamıştı. Batı'ya Dianjue'ye sığındı. Onlardan kendisine yüz bin asker vermelerini rica etti, askerleriyle doğuya yürüyerek Shetu'ya saldırdı. Eski topraklarını geri aldı. Dağılan askerlerini ve birkaç bin adamını toplayarak yeniden Shetu'ya saldırdı. Peş peşe zafer kazandı, tekrar güçlendi(Liu, 2006, s. 138).

Bu olaylar üzerine Göktürklerin batısı ve doğusundaki kağanlar Çin'e elçi göndererek imparatorun desteğini talep etmiştir; ancak imparator her iki tarafın da talebine tarafsız kalmış ve herhangi bir destekte bulunmamıştır. İmparator daha önce desteklediği tarafa dahi yardım göndermemiştir; öyle ki destek olmaktan çok kendi ülkesi çıkarına göre davranmaktadır. Güçlü olan tarafa destek olması onları daha da güçlendirecekti; Göktürk topraklarında tek bir kağan hükümdarlığa çoğunluk desteği ile geçerse bu Çin için riskli olabilirdi çünkü Göktürk kağanları Çin ile ittifak kurarken tam anlamıyla Çin'e teslim olmuyor sadece Göktürk topraklarında tek olma idealiyle destek arıyordu.

Bu durumun ortaya çıkmasında bir taraftan kendisini tahtta oluşundan rahatsız olan muhalefetle baş etmeye çalışan Shabolüe diğer taraftan eşinin mutsuzluğu ve intikam duygusuyla karşı karşıya kalması etkili olmuştur. Shabolüe, karısının taleplerinin dış siyasetini etkilemesine müsaade etmiş ve yeni kurulmuş olan Sui hanedanlığına saldırıya geçmiştir. Shabolüe, Wei Nehri'nin kuzey ve kuzeybatısına saldırmış, altı komutanlığı yağmalayıp çok sayıda hayvanı ele geçirmiştir. Kağanın bu tutumu imparatorun kağana muhalefet olan tarafa yönelmesine sebep olmuştur. İmparator, Shabolüe Kağan'ın amcası, kuzeni ve kardeşi dâhil bütün altlarına hediyeler göndermiştir. Kağanın egemenliği sarsılmış, devletinde siyasi ve maddi konularda ayrılmalar baş göstermiştir. Bu nedenle kağan ve hatunu Qian Jin Prenses imparatorun ailesine mensup olmak amacıyla mektup yazarak imparatorun onları kabul etmelerini talep etmiştir (Romane, 2018, s. 64).

Çin'in yeniden birleştiği bir zamanda Türkler dağılıyorlardı. Bu tersine dönen durum Sui ve Tang hanedanları (yedinci ila dokuzuncu yüzyıllar) altında Orta Asya'daki Çin emperyalizminin zaferini mümkün kıldı. Doğudaki Göktürkler sadece batılıların isyanıyla değil, aynı zamanda iç çatışmalarla da ayrılık yaşadı. Yeni kağanları Shiboluo (581-587), gücüne Moğolistan'da Anluo ve Daluobian kuzenleri tarafından itiraz edildiğini anladı. Aynı zamanda Shiboluo, batı Göktürklerin yeni kağanı Tardu (576-603) tarafından saldırıya uğradı ve Tardu doğuda Liaosi Kitana da saldırdı. Bu gelişme Çin'i rahatsız etti, böyle bir birleşme Tardu'yu çok güçlü hale getireceği için tehdit ediciydi. Tardu'nun Türk birlikteliğini kendi yararına kurmasına izin verilmemeliydi (Grousset, s. 88). Tam da bu nedenle Gaozu, Qian Jin prensesin gönderdiği yukarıda bahsedilen mektuba karşılık Qingze'yi elçi olarak Göktürk topraklarına göndermiştir.

Göktürk topraklarına gelen elçi ile kağan arasında geçenler Çin kaynaklarında şu şekilde bahsedilmektedir: Qingze oraya vardığında Shabolüe askerlerini, değerli mallarını dizdi ve oturdu, hasta olduğu için ayağa kalkamayacağını ifade etti, ayrıca "Ben babama, amcama ve sonraki hiçbir nesile boyun eğmedim" dedi. Bunun üzerine Qingze, onu uyardı, anlatmaya çalıştı. Shabolüe'nin karısı Qian Jin prenses elçiye gizlice: "Kağan'ın kurda benzer bir tabiatı var, onunla daha çok anlaşmazlığa düşersen insanları kurt gibi

ısrır.” dedi. Elçi Zhangsun Sheng da ısrar etti, Shetu (Shabolüe) hiçbir şey söylemedi, yeşim mühürlü mektubu eğilerek başının üzerinde aldı, çok geçmeden fazlasıyla utandı, adamları ile toplanıp yüksek sesle ağlamaya başladılar. Elçi Qingze, Shabolüe'nin vassalı (臣 chen) olmasını istedi. Shabolüe adamlarına vassalın ne demek olduğunu sordu, adamları da Suiler de vassalın onlardaki köle ile aynı anlama geldiğini söylediler. Büyük Suilerin gökyüzünün oğlunun vassalı olduğunu ve bunda elçi Qingze'nin gücünün etkisi olduğunu dile getirdi, ona bin at sundu ve kız kardeşini eş olarak verdi. İmparator ayrıca kağanın hatunu Qian Jin'e imparator soyadı olan Yang (□) adını verdi, bu ad imparatorluk soy defterine kaydedildi ve prensese “Da Yi (大□) unvanı verildi (585) (Xu, 2004, s. 1685-1691).”

Gelişen bu olayların arka planına bakıldığında Shabolüe'nin Qian Jin Prensesin etkisiyle Kuzey Zhouların intikamını almak istemesinin ya da Türklerin çıkarlarını savunma düşüncesinin sebep olup olmadığı net değildir. Fakat Prenses Qian Jin, Türkler ve Sui Hanedanlığı arasındaki savaşta inkâr edilemez bir sorumluluğa sahiptir. Göktürklerin kendi içerisindeki bölünme ve Sui Hanedanlığının bölme politikası nedeniyle birliklerin gönderilmesi başarısız olmuştur, ancak bu yenilgiye rağmen prensesin devleti (Zhou Devleti) kalbindeki eski haline getirme umudu sona ermemiştir (Zhiming, 2014, s. 68). Shabolüe Kağan'ın imparatorun desteğiyle de devletinde iç savaş başlayınca imparatorla barışa dayalı bir ilişkiden başka seçeneği kalmamıştır. Karısı vesilesiyle Çin ile ilişkisini devam ettirmiştir.

Yapılan evlilik anlaşmasında prensesin dış siyasete olan etkisi oldukça açıktır, öyle ki prensese eşlik eden heyette yer alan Zhangsun Sheng'in etkisi de yadsınamaz. Taşağıl, Qian Jin prensesin evliliğinde dış siyasete olan etkisini kabul etmekle birlikte ortaya çıkan başarısızlıkta prensesle gönderilen refakatçi Zhangsun Sheng'in etkisini de göz önünde bulundurmaktadır. Zhangsun Sheng, Göktürk topraklarında olan biteni detaylarıyla imparatora sunmuş, tavsiyelerde bulunmuştur. Kağanla müttefik olmayanları kağana karşı kışkırtmış, kağanı kendi içindeki kargaşayla mücadele etmek zorunda bırakmıştır (Taşağıl, Göktürkler I II III, s. 46). Tüm bunlardan hareketle imparatorun batıya yönelmesiyle iktidarı sarsılan kağan yeni bir heqin yapmak yerine mevcut heqin politikasını kullanmıştır, esasında Qian Jin prensesin de taraf değiştirdiği veyahut kendi ailesinin intikam duygusuyla hareket ettiği söylene dahi prensesin kocasının zor durumda kaldığı siyasetinde kendi intikamından vazgeçerek ödün verdiği de söylenebilir. Qian Jin Prenses ailesi yok olmasına rağmen hanedan kızı olmasından dolayı gücünden faydalanarak imparatora onu kızı olarak görmesini hatırlatıp mektubunda bu talebini iletmış ve Göktürklerin lehine hareket etmiştir.

Shiboluo Kağanın özel hayatı dışında kendi karşı gelen kağan oğullarının tutumları da onu imparatora yaklaştırmıştır. Öyle ki Shiboluo ile rakibi Abo arasında (Daluobian 581-587) savaş başladığında, Doğu Göktürklerin lideri olan Shiboluo çok zayıfladı ve Suilerle barış yapmaktan başka seçeneği kalmadı, Wen Di'nin tahakkümünü kabul etti ve erkek kardeşini rehin olarak göndererek yıllık haraç ödemeye başladı. Shiboluo'nun itaati Sui Hanedanlığının siyasi başarısının ve Göktürklerin kendi içinde yaşadığı iktidar mücadelesinin sonucuydu (Xiong, 2006, s. 209). Çin, Türkleri büsbütün yozlaştırmak maksadı ile halkını Çince konuşurmaya, Çinliler gibi giyinmeye, Çin adetlerini kabule teşvik ve mecbur etmesi için Shetu üzerinde zorlu baskısını artırdı. Shetu Kağan imparatora gönderdiği 585 tarihli mektupta: ‘Size bağlı kalacak, haraç verecek, kıymetli atlar hediye edeceğim. Fakat dilimizi değiştiremem, dalgalanan saçlarımızı sizinkine benzetemem, halkıma Çinli elbisesi giydiremem. Çin adetlerini alamam, buna imkân yoktur, çünkü bu konularda milletim fevkalade hassastır; adeta çarpan tek bir kalp gibidir. Sui imparatoru dünyanın gerçek hâkimidir. Gökte iki güneş olmadığı gibi yerde de iki

hükümdar olmamalıdır.' yazarak imparatorun mektubunu cevapladı (Kafesoğlu, 1998, s. 100).

Shetu Kağan Çin'e olan itaatinden eski günlerine dönmek istese dahi geriye dönüp baktığında birlikte hareket edebileceği, ülkesi çıkarına ittifak kurabileceği bir isim yoktu; teslimiyeti kaçınılmazdı fakat hiçbir zaman tamamen boyun eğmedi. Adeta Çin imparatorunun bir süre tek hükümdar olduğunu kabul etmiş, tüm benliğini değiştirmeden imparatora bağlı olacağını bildirmiştir. Çin'in Göktürkler üzerindeki kağanlar arası fikir ayrılığından dolayı uyguladığı politika Dianjue'nin doğuyu yok saymasıyla etkili olmuş ve fikir ayrılıkları yaşayan kağanlar taht mücadelesi veya yaşam mücadelesine yenik düşerek Çinle ittifak kurup devletini yıkılışa sürükleyen yola girmişlerdir.

Heqin politikası açısından bakıldığında imparatorun kendi ailesinden değil yok ettiği ailenin kızını gelin olarak verdiği fakat kendisi için bunun risk olduğunun farkında olarak refakatçi Zhangsun Sheng'ı gönderdiği görülmektedir. Ancak duruma bakıldığında aynı yola çıkan prenses ve refakatçinin farklı cephelerde olduğu söylenebilir.

Shetu vefat etmeden önce ne ilk tahta çıktığı zamanlar kadar iddialı duruşa sahipti ne de tam olarak Çin'e boyun eğmiş konumdaydı; bütün yaşadığı güvensizliklerden dolayı tahtını yine de daha önce kıskandığı kardeşi Chuluohou'ya (Baga) bırakmıştır. Tahta geçen Baga Kağan'ın Göktürklerin iç işlerinde dahi Sui imparatoruna bağlandığını Abo Kağan'ı ele geçirince öldürmek için danışmasından anlayabiliriz. Çin, Göktürklerin içinde çıkan kargaşanın tam olarak bitmesini istemiyordu, tek amacı hâkimiyetin sadece kendisinde olmasıydı; hâkimiyeti savaş yoluyla gerçekleştiremeyeceğini anladığından Göktürklerin taht kavgalarını kendi menfaati için kullanma yoluna gitmiştir.

4. Çin-Göktürk İlişkileri Çerçevesinde Qian Jin'in Chuluohou (处罗侯) ve DoulanKağan (都兰可汗) ile Olan Evlilikleri

Shetu çok geçmeden iki yıl sonra hayata veda etmiştir; çıktığı av sonrası Kaihuang 7. yılında (587) ateşlenerek hastalandı. Bir aydan fazla hasta yattıktan sonra öldü. Onun ölümünden sonra üç gün yas ilan eden imparatorun matemi nedeniyle Çin'de bütün işler üç gün durdurulmuştur (Taşağıl, Cilt I, s. 59). Shetu Kağan ölmeden önce kendi oğlu Yōngyūlü'nün (雍虞閭)¹ çekingen birisi olması sebebiyle, kendisinden sonra tahta o sırada Yabgu unvanını taşıyan kardeşi Chuluohou'nun geçmesini vasiyet etmiştir. Kağan öldüğü zaman da vasiyetin yerine getirilmesi için Yongyulü amcası Chuluohou'ya haberci göndermiş ve onu tahta davet etmiştir. Chuluohou ise son birkaç nesildir Göktürklerin eski babadan oğula veraset sistemine uyulmadığını, Shetu Kağan'ın oğlu varken kendisinin tahta çıkmasının geleneklere uymayacağını söylemiş ve Yongyulü'nün tahta geçmesini rica ederek ona bağlılığını bildireceğini açıklamıştır. Ancak Yongyulü, amcasının bu ricasını kabul etmemiş ve babasının vasiyetini uygulamak konusunda ısrarcı olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Chuluohou tahta oturarak Bağa Kağan (MòhèKèhán莫□可汗)² unvanını almış, Kaihuang yedinci yılında (587) Yongyulü de amcası tarafından Yabgu olarak atanmıştır (Erkoç, 2016, s. 60).

Chuluohou da tahta çıkınca elçi göndererek Çin'e olan bağlılığını imparatora bildirdi. Chuluohou uzun çene yapılı, sırtı hafif kamburdu, ince kaşlı, iri gözleri olan cesur

¹ Yongyulü tahta çıktıktan sonra Xiéjiāshīduōnā DōulánKèhán (頡伽施多那都蓝可汗) unvanını almıştır. Bununla tahta geçmesinden sonra çalışmada Doulan Kağan olarak bahsedilmiştir (Xu, 2004, s. 1692).

² Çince kaynaklarda Yehu Kağan (Yèhu Kèhán 葉护可汗) olarak da geçmektedir. Çalışmada tahta çıkışından sonra aldığı Baga Kağan unvanını kullanılmıştır (Xu, Sui Shu Juan 84, s. 1692).

ve kurnaz bir kişiliğe sahipti. Suilerin hediye ettiği sancaklarla davulları da alıp batıya doğru Abo Kağan'a sefere çıktı. Düşman, Sui askerlerinin Chuluohou'ya yardım ettiğini düşündü, çok fazla boy kendiliğinden teslim olarak bağlılığını bildirdi; böylelikle Chuluohou, Abo Kağan'ı esir aldı(Xu, Sui Shu Juan 84, s. 1692). Chuluohou batıya çıktığı bir seferde okla yaralanarak vefat etmiş ve Tulan (587-600) tahta geçmiştir (Grousset, s. 88).

Kocası Shabolüe'nin vefatından sonra Qian Jin Prensesin serüveni ise şöyle devam etmektedir: (587) Shabolüe'nin kardeşi Yehu Kağan (□ □ 可汗) olarak tahta geçen Chuluohou (处罗侯) ile evlenmiştir(Xiao, 1986, s. 66). Yehu Kağan da bir yıl sonra vefat edince Chuluohou'nun yeğeni Yongyulu (雍虞□), Doulan Kağan (都兰可汗) ile evlenmiştir. Doulan Kağan, Shabolüe dönemindeki Sui-Göktürk arasındaki iyi ilişkileri devam ettirerek Çin ile ticaret yapmıştır. Ancak Doulan Kağan babasının aksine Sui imparatoruna düşmanca tavır sergilemiş, imparator bu durumda ise dış siyasetinde Doulan Kağan'ın muhalefeti olan Rangan'ı desteklemiştir (Xiao, 1986, s. 138). Qian Jin'in dördüncü eşi Doulan Kağan yenilgiden sonra Suilere tam bir teslimiyet gösteren Shabolüe'nin aksine daha farklı ve güç dengesine dayalı bir politika sürdürmüştü; bazen iyi ilişkiler kurarak ticareti geliştirmiş bazen de düşmanca hareket etmiştir. Buna karşılık olarak Sui imparatorunun Doulan Kağan yerine muhalefeti desteklediği de görülmüştür.

Söz konusu dönemlerde Göktürk ülkesinin kuzeyinde Shetu'nun Tuli Kağan (Tūli Kèhán 突利可汗)¹ unvanıyla kuzeyde bulunan oğlu Rangan, Sui Hanedanlığına elçi göndererek Çin ile evlilik anlaşması isteğinde bulunmuştur. İmparator, Péijū (裴矩) ile: 'Da Yi prensesi (Dà'yī Gōngzhǔ 大以公主) öldürmelisin, ancak o zaman senin evliliğine onay veririm.' diyerek haber gönderir. Bunun üzerine Tuli Kağan olumlu düşünür ve Doulan Kağan'ın (Yongyülü, 588-589 Shiboluo'nun oğlu) önünde prenses hakkında kötü şeyler söyler. Atılan iftiraya Doulan Kağan çok sinirlenir ve prensesi çadırında öldürür. Doulan ile Dianjue (batıdaki Tardu Kağan) arasında anlaşmazlık vardı, sık sık birbirlerine saldırdıkları fakat imparator onları barıştırdı ve her ikisi de askerlerini geri çekerek ayrıldı (Xu, Sui Shu Juan 84, s. 1693).

Doulan Kağan döneminde de Çin'e haraç vermeye devam etmiş ve prensesi öldürdükten sonra Suilere evlilik teklifinde bulundu. Çinli casus Zhangsun Sheng'in tavsiyesi ile Dulan'ın teklifi reddedildi fakat 597 yılında Dulan'ın rakibi Tuli'nin evlilik talebini kabul edildi. Suilerin Prenses Anyi, Tuli'nin yeni gelini oldu; sonuç olarak Tuli ile Sui arasındaki ilişki sıklaştı. Tuli, Suilerle olan evlilik sayesinde güneye doğru hareket etti ve Wen Di onu destekledi; tek niyeti iki kağan arasındaki mücadelede rekabeti artırmaktı. Sui hanedanlığının bu taraflı tutumuna gücenen Doulan, Tuli'nin boyuyla bağlarını kopardı ve Sui sınırına saldırılarla zarar vermeye başladı (Xiong, 2006, s. 209). Çin daha önce Shetu Kağan'a karşı Dianjue'yi kullandığı dış siyasetini artık entrikalarıyla Doulan Kağan'a karşı Tuli Kağan'ı kullanarak uygulamak istemiştir. Fakat bütün planlarına rağmen Doulan Kağan bu oyuna gelmemiş ve saldırılara maruz kalan Tuli, Çin'e sığınmak zorunda kalmıştır. Öyle ki kağanlar içinde İşbara'dan sonra Çin'e karşı farklı tutum sergileyen Doulan Kağan olmuştur; Doulan Kağan'ın izlediği siyaset Çin'in Göktürlere uyguladığı politikayla benzerdir; Çin, Göktürk muhaliflerini desteklerken belli etmeden ikili hareket ediyordu, Doulan Kağan ise Sui muhaliflerinin Suilerle aynı olduğunu dile getirerek hiçbir taraftan olmadığını dile getirmiştir. Shetu Kağan zamanında değer gören,

¹ Tuli Kağan, Shetu Kağan'ın oğluydu denilmekte fakat elçi Zhangsun Sheng'in biyografisindeki bilgiye göre Tuli Kağan Chuluohou'nun oğluydu; Chuluohou ile Shetu kardeşlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Liu, 2006, s. 83).

casusluk yapan elçi Zhangsun Sheng artık eski itibarını Göktürkler toprağında görememiştir ve bu imparator için endişe verici bir tutuma sebep olmuştur. Doulan Kağan'ın Çin'e ödediği vergiyi kesmesi ve yeniden akınlara başvurması Çin'in yeniden Göktürkler üzerinde uyguladığı siyasetine yönelmesine sebep olmuştur. Sui'nin onayına rağmen Qimin'in liderliği diğer Göktürkler tarafından kabul görmemiş ve yeni bölgesinde baskına uğramıştır.

Ailesi öldürülen, Göktürk kağanına gelin olarak gönderilen ve bunu bir ümit olarak gören fakat çabaları başarısızlıkla sonuçlanan, ardından tahta geçen her bir kağanla evlenmek zorunda kalan Qian Jin Prenses en son Doulan Kağan ile evlenmiştir. Hayatı sürekli alt üst olan Qian Jin Prenses yaşadıklarından duyduğu üzüntüyü, içinde bulunduğu melankolik ruh halini yazdığı şiire yansıtmıştır, pişmanlığının yanı sıra kalbindeki hırsı dile getirmektedir. Sözü edilen şiir şu şekildedir:

Dünya zamanın gelgitinde bir su mercimeği gibidir.

盛衰等朝暮，世道若浮萍。

Şanı korumak zordur, her şey sonunda kendi seviyesini bulur.

荣□□□守，池台□自平。

Zenginlik şimdi nerede? Boş işler kalıcı bir izlenim bırakır

富□今何在？空事写丹青。

Şarap kadehinde müzik yok, telli çalgıda ses yok

杯酒恒无□，弦歌□有声。

Ben kraliyet ailesindendim, şimdi buraya sürüklendim.

余本皇家子，□流入□庭。

Başarıyı da mağlubiyeti de bir anda görünce birden kucaklaştık özgürce

一朝睹成□，□抱忽□横。

Bu eski zamanlardan beri böyle olmuştur, ben tek değilim.

古来共如此，非我独申名。

Sadece Mingjun¹ şarkısı uzaklara gelin gitmenin acısını anlatır.

惟有明君曲，偏□□嫁情。(北狄(Bei Di), 2023).

Qian Jin Prenses yazdığı şiirin kendi sonunu hazırlayan satırlardan oluştuğunun farkında değildir. Yılıktan alınan bilgiye göre, İmparator Wen Di bu satırlardan haberdar olunca Qian Jin Prensesin Suiler için bir felaket olduğunu düşünmüş ve Batı Göktürk Nili Kağan (587-604) ile arasındaki gizli iletişimden derinden rahatsızlık duymuştur. Bu nedenle prenesten kurtulmak için plan hazırlamıştır. Zhangsun Sheng'i Göktürk

¹ Bahsi geçen Ming Jun, İmparator Yuan Di döneminde saraya cariyeye olarak giren Wang Zhao Jun'dür, heqin politikası doğrultusunda Hun lideri Hu Han Ye'ye eş olarak Hun topraklarına gönüllü gitmiştir. Göçebe hayata uyum sağlamakta zorlanan Wang Zhao Jun pipa ile hüznü şarkılar çalmıştır, sonrasında da Ming Jun adında çok sayıda şiir yazılmıştır (Türker, 2013, s. 225-226).

topraklarına göndermiş ve Zhangsun Sheng, Doulan Kağan'dan Yang Qin'i (杨钦)¹ talep etmiştir ancak kağan vermemiştir, bu nedenle Zhangsun Sheng, yüksek rütbeli memurlara rüşvet vererek gece Yang Qin'i yakalamıştır. Zhangsun Sheng ve diğerleri prensesin An Suijia (安遂伽) ile ilişkisi olduğunu fark etmiştir, bunun üzerine imparator prensesin ortadan kaldırılmasını emretmiştir. Tuli Kağan, Doulan Kağan'a tekrar gelip Da Yi Prensesine iftirada bulunmuş ve Doulan Kağan çadırında prensesi öldürmüştür (Mingde, 2007, s. 169). Çin kaynaklarında heqin anlaşması ile evlilik yapan prensesler arasında en hüzünlü hayatı olan kadın olarak Qian Jin Prenses gösterilmektedir. Diğer prenseslerin evlilik yaptıkları zaman evlilik anlaşmasıyla Göktürk Devleti karşısında kendilerini destekleyen bir devleti vardır. Ancak Qian Jin Prenses evlendiği devletin muhatabının ailesini yok eden hanedanlığın olmasından dolayı üzgündür, eşi olan kağanın siyasetine göre kimi zaman hanedanlıkla iyi ilişkiler yürütmüş kimi zamanda ailesinin yokluğundan dolayı duygularına yenik düştüğü için Sui Hanedanlığı tarafından cezalandırılmıştır. Yapılan evlilik anlaşmasının iki devlet için de siyasi ittifak amacıyla yapıldığı söylenebilir ancak evlilik sonucunda prensesin kişisel hisleri iki devlet arasındaki ilişkiye zarar veren etkenlerden olmuş, kimi zamanda kağan tarafında olması imparatoru rahatsız etmiştir. Qian Jin Prensesin rolü imparatorun onu ortadan kaldırtmasıyla son bulmuştur. Görülen o ki imparator kendi devleti açısından tehlike olarak gördüğü tarafı geçmişte nasıl zayıf güçlüye kırdırarak ortadan kaldırmayı planlamış ise bu defa da tehlike olarak gördüğü prensesi ortadan kaldırtmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Göktürk-Çin ilişkilerinde heqin politikası ile gerçekleştirilen evliliklerin her iki devletin siyasetinde de etkili olduğu görülmüş, politika diplomatik araç olarak kullanılmıştır. İlişkileri güçlendirmek adına yapılan heqin anlaşmalarının devletlerin içinde bulunduğu vaziyetle doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir, öyle ki zayıf durumda olan devletlerin heqin politikasına başvurduğu, yeni ittifak arayışları içerisine girdiği aşikârdır. Ancak Çin kendisini güvende hissettiği ve güçlü olduğu zamanlarda heqin anlaşmasına gerek duymadan askeri ve ekonomik açıdan kuzeydeki devletleri baskı altında tutmuştur.

Heqin kapsamında yapılan evlilik anlaşmalarından Qian Jin Prensesin evliliği Göktürk-Çin arasında yapılan üçüncü evliliiktir. İlk etapta Göktürklerin güçlü olduğu dönemde (Tuobo Kağan dönemi) gerçekleşmiş ancak daha sonra Çin'in bir çatı altında toplandığı, Göktürklerin doğu ve batı olarak ikiye ayrıldığı dönemde devam etmiştir. Heqin evliliklerinde Göktürk topraklarına gelen prenseslerin rolü göze çarpmaktadır. Bu evlilikte kağanların tutumu farklı olsa dahi evli oldukları hatun aynı prenses olduğu için Çin ile ilişkilerini belirleyen unsur çoğunlukla prensesin tutumu olmuştur. Heqin evliliklerini gerçekleştiren aktörlerin oynadığı rol evlilik anlaşmasını yapan taraflar kadar büyük bir öneme sahiptir. Özellikle Sui hanedanlığı döneminde evlenen prenseslerin

¹ Sui yıllığında imparatorun Doulan Kağan'dan Yang Qin'i tutuklayarak imparatora teslim ettiği bilgisi verilmektedir. Ancak Zhangsun Sheng biyografisinde Yang Qin o dönem Göktürk topraklarına kaçak olarak gelmiştir. Kai Huang on üçüncü yılda (开皇十三年) 593 yılında Göktürk topraklarına gelerek Suilere karşı bir isyan planladığı söylentisini yaymıştır. Prenses Da Yi'yi planına dâhil etmek için yollandığını söylemiştir. Bu durumu öğrenmek için Zhangsun Sheng gönderilmiş ancak prenses onu görünce hakaret etmiştir. Sonra sevgilisi An Sui Jia'nın Suilere karşı kağanı nasıl kışkırtacaklarını Yang Qin'e danışmasını söylemiştir. Zhangsun Sheng, Yang Qin'in teslim edilmesi için tekrar Göktürk topraklarına gönderilmiştir. Kağan yabancılar içinde böyle bir adama rastlanmadığını söylemiştir. Ancak Zhangsun Sheng rüşvetle Yang Qin'i bulmuş ve kağanın önüne çıkarmıştır. Prensesin özel ilişkisini açıklamış ülke halkı utanmıştır (長孫覽 (Zhangsun Lan), 2023).

doğrudan etkin rolü olmuştur.

Prenses Qianjin'in ilk eşi Tuobo Kağan'dan sonra İşbara Kağan döneminde kağanın Çin'e saldırılarında etkili olduğu görülmüştür. Ancak daha sonra barış taraflı tutum sergileyerek Sui imparatoru Wen'a mektup yazmış, imparatorun kendisini kızı olarak kabul etmesi talebinde bulunmuştur. Öyle ki Zhou hanedanı soyuna mensup olan prenses önceleri kocası olan İşbara Kağan'ı saldırmaması için yönlendirirken sonrasında ise yok edilen ailesinin intikam duygusundan sıyrılmıştır. Zhou ve Sui hanedanlığı arasındaki düşmanlığı ortadan kaldırmış aynı zamanda Göktürklerle Sui arasında bir köprü olmuştur. İşbara Kağan'ın vefatına kadar belirli bir süre Göktürk-Çin arasında dostane ilişki devam etmiştir.

Prensesin yanı sıra heqin evlilik anlaşması ile Göktürk topraklarına gönderilen refakatçi Zhangsun Sheng Göktürk-Çin ilişkilerinde Çin tarafında yer almış ve Göktürk iç siyasetindeki karışıklığı imparatora bildirmiştir. Gönderilen prensesin casus olması düşüncesinin aksine asıl etkenin refakatçi olduğu açıktır. Bilhassa muhalefet olan kağanın yeğenlerinin varlığı Çin için daha kullanılabilir bir durum haline gelmiştir. Ancak Çin her ne kadar Göktürklerin iç siyasetini öğrenerek bundan faydalansa da Prenses Qian Jin'in Göktürk tarafındaki güçlü duruşunun ve yazdığı şiirin onları rahatsız ettiği görülmüştür. Bu sebeple Çin bu tehlikeyi yok etmek istemiştir.

Yaşanan bu olaylar bütün olarak değerlendirildiğinde kağanların birbirine düşmesi, Çin'in baskıları ve refakatçi Zhangsun Sheng'in faaliyetleri ile Göktürk Devletindeki bölünme devletin yıkılışına kadar devam etmiştir. İktidar mücadelesi sadece Göktürk Devletinin bölünmesine değil, aynı zamanda Qian Jin Prensesin de ölümüne sebep olmuştur. Nihai olarak Tuli Kağan'ın Çin ile ittifak olma uğruna prensesi kendi eşine öldürtmesi en belirgin olaylardan biridir. Bütün siyasi gelişmeler Doğu Göktürk kağanının Çin ile evlilik anlaşması yapmasından rahatsız olan kuzeydeki kağanın (Göktürklerin kuzeyinde) Çin'den evlilik talebinde bulunması ile başlamış, heqin kapsamında gönderilen Qian Jin Prensesin hayatının son bulmasıyla yeni bir döneme girilmiştir. Sonuç olarak heqin politikası doğrultusunda yapılan evliliklerin Göktürk-Çin arasındaki iç ve dış siyaseti yönlendiren politika olduğu esastır.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Che, S. 车水. (1995). *Zhongguo Lidai Mingnü* 中国历代名女 (Çin Tarihindeki Ünlü Kadınlar). Pekin: 中国三峡出版社.
- Chinghua, T. (2017). *The Ruler's Guide: China's Greatest Emperor and His Timeless Secrets of Success*. New York: Simon & Schuster Audio.
- Erkoç, H. İ. (2016). Batı Göktürk Kağanlığı'nın Kuruluşu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 33(1), 43-72.
- Fairbank, J. K. ve Goldman, M. (2006). *China A New History*. London: The Belknap Press Of Harvard University Press.
- Grousset, R. (1970). *The Empire of The Steppes A History of Central Asia*. London: Rutgers University Press.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kinney, A. B. (2014). "Our Woman in Central Asia: Women Diplomats of the Han Court". G. Heldt (Ed.), *China and Beyond in the Mediaeval Period: Cultural Crossings and Inter-Regional Connections* içinde (207-218). New York: Cambria Press.
- Kirilen, G. (2012). Çin Klasik metinlerinde Yabancılar: Yi, Di, Rong ve hu Terimleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Koçak, K. (2011). İslamiyet'ten Önceki Türk Devlet Geleneklerine Göre Tahta Çıkma Töreni ve Yöntemleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 2(4), 101-117.
- Kurat, A. N. (2002). Göktürk Kağanlığı. *Türkler Ansiklopedisi*, 2, 75-123. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Liu, M. T. (2011). Çin Kaynaklarına Göre Doğu Göktürkleri (Çev: Ersel Kayaoğlu). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Mingde, C. 明德崔. (2007). *Zhongguo Gudai Heqin Tongshi* 中国.古代和亲通史(Çin Eski Evlilik Anlaşmaları Tarihi). Pekin: Renmin Chubanshe 人民出版社.
- Onat, A. (1991). Eski Orta Asya Kavimlerinin Çin İle Olan İlişkileri Hakkında Kısa Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. XV (26): 63-71. Doi: https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000044
- Romane, J. (2018). *Rise of the Tang Dynasty: The Reunification of China and the Military Response to the Steppe Nomads (AD 581-626)*. Great Britain: Pen & Sword books Ltd..
- Skaff, J. K. (2012). *Sui-Tang China and Its Turko-Mongol Neighbors: Culture, Power, and Connections, 580-800*. Oxford: Oxford University Press.
- Chin, T. (2010). Defamiliarizing the Foreigner Sima Qian's Ethnography and Han-Xiongnu Marriage Diplomacy. *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 70 (2): 311-354.
- Taşgıl A. (2019). *Bozkırın Kağanlıkları*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Taşgıl, . (2014). *Göktürkler I II III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Türker, N. (2013). Han Hanedanlığı Döneminde Hunlarla Yürütülen He Qin Politikası (akrabalık yoluyla sağlanan barış politikası) ve Sonuçları (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Wallech, S. (2016). *China and the West to 1600: Empire, Philosophy, and the Paradox of Culture*. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Xiao, F. 晓方. (1986). Qianjin Gongzhu Yu Tujue 千金公主与突厥 (Qianjin Prenses ve Göktürkler). *XibeiMinzu Xueyuan Xuebao* 西北民族学院学报(*Kuzeybatı Üniversitesi Uluslararası Dergisi*). 3, 64-68.

- Xiong, V. C. (2006). *Emper or Yang of the Sui Dynasty: His Life, Times and Legacy*. Albany: State University of New York Press.
- Xu, J. L. (2004). Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Zhou Shu, Juan 13, Liezhuan 5. Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社(Çince Sözlük Yayınevi).
- Xu, J. L. (2004). Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Sui Shu Juan 84, Liezhuan 49, Tujue Zhuan. Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社(Çince Sözlük Yayınevi).
- Xu, J. L. (2004). Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Zhou Shu, Juan 50, Tujue Zhuan 42. Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社(Çince Sözlük Yayınevi).
- Yolaç, C. (2020). Herkes İçin Çin Tarihi. İstanbul: E Yayınları.
- Zhang, A. 璋, 安作. (1992). Zhongguo Lidai Gongzhu 中国历代公主 (Çin Tarihindeki Prensesler). Henan: Henan Renmin Chubanshe 河南人民出版社.
- Zhiming, D. 志明, 杜. (2014). Qianjin Gongzhu Yu Sui-Tujue Zhanzheng Guanxi Tanxi 千金公主与随-突厥战争关系探析 (Qianjin Prenses ve Sui-Göktürk Savaşı Arasındaki İlişki). *Anshun Xueyuan Renwen Xueyuan 安顺学院人文学院 (Anshun Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi Dergisi)*. 21, 68-73.
- 夷 (Dong Yi). (2023, 28 Mayıs). <https://hanyu.baidu.com/s?wd=%E4%B8%9C%E5%A4%B7> adresinden alındı.
- 北狄 (Bei Di). (2023, 22 Mayıs). <http://www.guoxue123.com/shibu/0101/00suisf/083.htm> adresinden alındı.
- 唐代和□研究 (Tang Dai Heqin Yanjiu). (2023, 30 Mayıs). <http://cdmd.cnki.com.cn/Article/CDMD-10357-1015382546.htm> adresinden alındı.
- 西戎 (Xī Róng). (2023, 28 Mayıs). <https://hanyu.baidu.com/s?wd=%E8%A5%BF%E6%88%8E> adresinden alındı.
- 長孫覽. (Zhangsun Lan). (2023, 30 Mayıs). <http://www.guoxue123.com/shibu/0101/00suisf/050.htm> adresinden alındı.

Extended Summary

The subject of this study is the marriages of Qian Jin, who went to the Gokturks as a bride and married with four kagans in Gokturk lands, within the framework of the heqin policy, which has an important place in the Gokturk (I. Gokturks and East-West Gokturks Period) and China (Zhou Sui Dynasty Period) relations. Its effects on Gokturk and Chinese relations. The issue has been dealt with in a holistic way through the political developments of the period. In this direction, it has been tried to analyze the heqin policy and how the said policy can play a role in terms of interstate relations through the marriages of the Qian Jin princess.

In the study, the official Dynasty Records Xu Jia Lu's 'Èrshísì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Twenty-Four Annotated History)', which was published in Shanghai in 2004, which contains information about dynasties, was used as the main source describing the Chinese history, Tujue (突厥) have been translated into Turkish, including the people and events related to the Gokturks. In addition to Chinese sources related to the political process, Turkish sources were also used.

It was seen that the marriages made with the heqin policy in the Gokturk-Chinese relations were effective in the politics of both states, and the policy was used as a diplomatic tool. It can be said that the heqin agreements made in order to strengthen the relations are directly related to the state of the states, so that it is obvious that the weak states resort to the heqin policy and seek new alliances. However, when China felt safe and strong, it put the northern states under military and economic pressure without the need for heqin agreement.

The marriage of the Qian Jin Princess, one of the marriage agreements made within the scope of heqin, was made during the period when the Gokturks were strong in the first place (Tuobo Kagan period), but then continued during the division period of the Gokturks, when China was gathered under one roof. Even though the attitudes of the kagans in this marriage were different, since the woman they married was the same princess, the factor that determined their relations with China was mostly the attitude of the princess. The role of the princesses who came to Gokturk lands in heqin marriages stands out. The role played by the actors performing the Heqin marriages is as important as the parties making the marriage agreement. Especially during the Sui dynasty, the princesses who got married had a direct active role.

After Princess Qianjin's first husband, Tuobo Kagan, during the Isbara Kagan period, it was seen that the kagan was effective in his attacks on China. However, she later took a peaceful stance and wrote a letter to the Sui emperor Wen, demanding that the emperor accept her as her daughter. So much so that the princess, who belongs to the lineage of the Zhou dynasty, first led her husband, Isbara Kagan, to attack, but later got rid of the vengeance of her destroyed family. It eliminated the hostility between the Zhou and the Sui dynasty and also became a bridge between the Gokturks and the Sui. The friendly relationship between Gokturk and China continued for a certain period until the death of Isbara Kagan.

When these events are evaluated as a whole, the division in the Gokturk State continued until the collapse of the khagans, the pressures of China and the activities of the companion Zhangsun Sheng. The power struggle caused not only the division of the Gokturk State, but also the death of the Qian Jin Princess. Ultimately, one of the most prominent events is that Tuli Kagan had the princess killed by her own husband for the sake of alliance with China. All political developments started with the request of the

northern kagan (north of the Gokturk) to marry from China, who was disturbed by the Eastern Gokturk kagan's marriage agreement with China, and a new era was entered with the end of the life of the Qian Jin Princess, who was sent in the scope of the heqin. As a result, it is essential that marriages made in line with the heqin policy are the policy that directs the domestic and foreign politics between Gokturk and China.